

Тәкен Әлімқұлов

Қош бол, Абсент!

QZON.RU

Тәкен Әлімқұлов

Қош бол, Абсент!

(әңгіме)

Қатар-

қатар орналасқан темір құрсаудағы жылқының тіршілігі бір қалыпты өтіп жатады. Қолдан берген құнарлы азықтан диланған, қонданған жануарлар то арыстандай әсер етеді. Ауық-ауық тыпыршып, шатқаяқтан мойын бұрып, табиғат азаттығын аңсайды. Ішқұсталық асқынғанда кісінеседі. Кәнігі атшы келгенді далаға шығарын түйсініп, оқыранады.

Үйреншікті сейіл өлшеулі. Тәуліктің белгілі мезгілі бар. Осы мезгіл кейде кесі бұзылады. Мәртебелі кісілер келгенде кезексіз выводка жасалады. Оның өзі барлық жылқының пешенесіне бұйырмайды. Асаудың асауы, жараудың жар мүсіндінің мүсіндісі сыртқа шығарылады. Бұндайда сыртқа келіп тоқтаған тәулік көлікті сезген жылқы басын көтеріп, сейілден дәмеленеді.

Бір күні жабық қорапты «Уаз» әлдеқайдан сырғып кеп ат қораға басын іріктен бар-ау!» дегендей «гук» деген дауыс шығарды. Аттар ақырдан басын кекжитіп, одырайысып қалды.

Бұл жолы кісілер сәйгүлікті сәнге шығартпай қораны аралады. Астанада кесі ақындар еді. Әрқайсысы әр жаққа сүйсініп, әртүрлі кідірістеп, білім көрсеті

Заводтың маманы ақал-теке, ағылшын, дон нәсілдес жылқыны қонақтарға таныс

етіп, төркінін таратып, апаш-құпаш әңгіме шертіп өтті. Саңлақтардың,

желдіаяқтардың заводқа көл-көсір пайда түсіретінін, пешенеге жазылғандарының

шетелге сатылатынын айтты. Бұл тұқымға Алабияның, Италияның, Батыс

Германияның өте-
мөте құштарлығы баспасөз дерегіне ұштасып жатты. Ақынның
қайсыбірі қойын дәптеріне жазу түсіре бастады.

Көп жылқының ішінде жүдеуі біреу-
ақ еді. Белі кирелеңдеп, көзінен сорасы аққан

қаракер айғырдың назар тоқтатар түрпеті жоқ. Ыңыршағы айналған кәрі.

Қонақтардың басшысы: «мынау қыршаңқы кімге дәрі?!» деп кежетті. Мама
қыршаңқының атақты Абсент екенін, дүние жүзіндегі сұлу жылқының қарт
бағуда тұрғанын айтты. Кісілер үйрілгенде, Абсенттің Мехикода бірінші жү.
алғанын, Жапонияда, Батыс Европада бәйгеге іліккенін, «жер шарының
космонавты» атанғанын қосарлай бастады.

Ақындардың Абсентті бұрын естігенінен естімегені көп боп шықты. Құлақ
сіңбеген даңқ көкейге ұялай қоймады. «Пошымы қандай?! «Ыпыны жаман ғ
«Дүние жүзіндегі сұлу жылқы осындай бола ма екен?!» деушілер табылды.

Осы сөз атшы маманға шаншудай қадалды. Ол бірауық өзімен өзі томсарып
қалды. Бара-
бара тұнжырай бастады. Тұманды ойдан сейілген сәтте: «Көлеңкеде
сұлу тұл. Басқа аттың біреуін көшеге шығарайық. Көз қанықтырыңыздар» д
көмекшісіне әмір етті.

Сәске кезі еді. Бұйрат таудан қиялай түскен сәуле жеңсік жылылығын шаша
бастады. Қорадан шыққан теңбіл көк ат көзін жалт еткізіп, артынша нілдей
бұзылды. Оқыс тулап, тізгін сүйреп, бүйірлей шатқаяқтады. Тулаған атпен

арпалысқан жігітке жаттықтырушы: «Бұйде!» деп кәнігі тілде аузына сөз са
Асау ат табанда жуасыды.

Осы арада оның аты-жөні айтылды.

Дәріпті Кептер осы! Құлагердің кейпінде киноға түскен жануар! Жасы онға
кетсе де құнанша жұтынып тұр. Ұзын мойны етсіз басын кекжитіп көрсетед
Қонақтардың басшысы есімі белгілі ақын еді. Біресе Кептерге, біресе тауға
қиғаш қиялданып тұрды. Ақырында: «Асқақ тау, асау жүйрік! Осы екеуі ха
поэма жазуға болады» деді.

Жұрт қолпаштап жатыр. Әлі ел аузына іліне қоймаған қораш ақын ғана:

— Бұл жердің тауы аласа. Бұл — бір. Екінші, жүйрік ат асау болмайды. Ақы
адам секілді сабырлы келеді, ағасы! — деп қарсылық білдірді.

Топ бастаушы ашуланды.

— Сен не біліп тышталаңдайсың?! Ақында асыра сөйлеу деген болады. Ала
асқақ ету қолда. Бұл — бір. Екінші жуастан жуан шығады. Жуан бордақыны
бодауына кетеді. Ауыздықпен алысқан Тайбурыл асау болған, шырақ!

Жұрт, жапатармағай күлгіштеп, қораш ақынның сөзін теріске шығарды. Ол
тіктесті.

— Тайбурыл бәйгеге қосылмай жалғыз жортқан. Ал, жалғыз шапқан ат жүй
бесенеден белгілі. Тұлпардың елінде өскен Кемпірбай ақын: «Боз шапса боз
ма бурылдан, мен шапсам жер танабы қуырылған» деген. Нармамбет

Орманбетов: «Қарасұр аяңдай бер қақпан белім, ор болып қалушы еді шапқа

жерің!» деген. Кептер көшірме жасаған Құлагердің мойны ләйлік болған ба
Сыншы Абайдың: «Қой мойынды, қоян жақ, бөкен қабақ!» дегені қайда?! Д
жүзінде барабарсыз тұлпар буданнан шықса, будан деген ұғымның өзінде ж
жұмыр сурет жатқан жоқпа?!

Басшы шамданды. Сөз есесін шымшумен қайырды.

— Тіл мен жаққа сүйенген адамның тұла бойы толған цитат болады. Өз сөзі
неге сөйлемейсің, сорлы-ау?!

Серіктері де шенесіп: «Өзің бүйректен сирақ шығарады екенсің» десті. Жас
ақынның тұңғыық қара көзі жасаурап, түсі сазарды.

Қонақтар бір үйде түстікке отырды. Дастарқан басында ол өз қиялымен өзі (
әңгімеге араласпады. Ылғи жылқы туралы ойланады. Баяғыда оқыған кітап
еске түседі. Кітап не?! Мәскеуде оқыған кезінде жүйріктің талайын өз көзім
көрген. Теңбіл көктен, ақ көк аттан жүйрік шықпайды, желгіш шығады. Нағ
саңлақ торыдан, күреңнен, некен-
саяқ алқара көктен шығады. Көзі қанталаған

ұрыншақ жақынға, көзі төңкерілген сыршыл жануар алысқа шабады. Мына
аузының суы құрыған ағылшын нәсілді аттар кәдімгі «таза қанды» ұшқырла
— төркінін арабтан алған Шотландия жылқысы екенін, Шотландиядан Аме
ауысқанын бұлар білмейді.

Ойының осы арасына келгенде оған сөз беріліп еді. Құлықсыз тіл күрмеліп
Жұрт асықтырғанда: «Асқақ тау, асау жылқы» туралы поэма үшін!» деп шег

салды.

Жол бойында ол тағы да жылқы жайында қиял кешті. «Жүйрікте ием бар, ер нем бар?!» деп қояды. Бұл күннің жүйрігі де, ерегісі де басқа. Мүмкін, осыл жөн шығар. Мәскеудің ипподромы бұл жаққа бұйым емес шығар.

Оның ойына Абсент қайта оралады. Мәскеудің ипподромында Абсент тамақ жұрттың алдында музыкаға орай құбылып, көсіліп, иіліп, текіретініп, биік еді-
ау! Қынама камзол, қара қалпақ киген Лев Филатов құлағында ойнаушы еді-
ау!

Адам мен аттың ымы-
жымы сиқыр қимылға айналғанда мінбеде иін тірескен жұрт

шапалақ шартылдатып тұрушы еді-
ау! Биші жылқының ілтипатқа мойны иілгенде

жалы күдірейіп, кекілі төгіліп, шоқтығын биіктете түсуші еді-
ау! Тізесін бүгіп, дүйім

жұртқа сәлем еткенде біреулер күліп, біреулер сүйсініп тұратын шақ есте. С
кезде осы жылқының өз елінен, Алатаудың баурайынан шыққанын білсе, қа
еді? Бұл жағы түйткілжім.

Енді пайымдаса, дүниеде жұмбақ көп екен. Күндердің күнінде Абсент қартая
өзінің туып-
өскен жеріне келіп, ақтық өмірін құрсауда өткізеді деп кім ойлаған?!

Ақынды аянышты, мұңды сезім баурап барады. Іші уылжып, көңілі қамығад
кезде астанадан Алматыға жазғы демалысқа келіп, қайтар сапарында, осына
сақа ақынға арнаған өлеңінде: «Келгенше қайта оралып кім бар, кім жоқ, ке

сағынышты хат қалдырып!» деп жазған еді. Сақа ақын көңілі босап, көзіне » алып еді. Сол адам, алдағы аға, былайша айтқанда, алғашқы ұстаз «қыршаң айғыр кімге дәрі?!» деп мұрнын шүйіреді. Онымен тұрмай бұның өзін жерде жерге салады. Енді бақса адамның махаббаты айнымалы сияқты. Қазекен дәріптеген адамды дәріптейді. Дәріптеушіні құлақ кесті құлға балайды. Мұн көңілдің ілтипатын, жүректің сағынышын беделді адамға арнамай осынау Абсентке, ол кезде дәуірлеп тұрған сәйгүлікке арнаса, лебізі аяқасты болмас еді, кім білсін?! Екінші жағынан түлікке табыну дәуренсіз дәстүр. Оның үст түліктің түлігі бар.

Қазақ перзентін «құлыным!» десе, ағылшындар сүйікті әйелін сұлу жылқығ баласа, кейбір жұрт есуас адамды атқа теңейді. Бір елге сиыр, бір елге түйе қастерлі. Есек екеш есектің орны өз алдына. Қазақ топырағында бағы заман «шұбар тушаға» арналған жыр бұл күнде «лақтан» келіп бір-ақ шықты.

Шәркез сезімнің пендесі іштей алғаржақ тартып келе жатқанда машина бас ірікті. Жол айрығындағы бекет еді. Жолаушылар жапырлап көліктен түсіп ж Осы арада біраз үзіліс жасамақ. Ақындар топ бастаушыны кеукеулеп, су жағ алып барды.

Тағы да дастарқан! Тағы да сөз! Жапан далада тос көтеріс! Бәрі бірін-бірі мадақтайды. Бірінен-бірі мақтау дәметеді.

Ақын су жағалап кетті. Біршама уақыт өткенде оған айқайлап, қол бұлғасты Жұрт темір-көлікке отырарда ол:

— Мен осы арадан қаламын. Жылқы заводына қайта соғамын,— деді.

Топ бастаушы ежіреді.

— Сапардың шырқын бұзып, қалайша жырылып қаласың? Насихат бюросы бетіңмен көрінесің?!

— Бара жауап беремін!

Ертеңіне ол кешегі мезгілде, сары сәскеде жылқы заводында жүрді.

* * *

Қабырғасы мұздай жабық қораны аралап шықты. Көзі шатынап, құлағы едір асау аттар желігі басылмаған содыр-сотқал бозбастардай әсер етті. Далаға шығарса бет-бетімен шауып, ұйлығып, құйындатып, көзсіз сойқан салатындай.

Ытырынып, ытқып тұрған жараулардың ішінде күйсізі біреу. Баяғы Абсент.

бірауық сары аурудан сарғайған шерлі дімқасқа, бірауық көпті көрген даныш қарияға ұқсайды. «Ей, асаулар, желіктерің әлі-ақ басылады. Асқанға тосқан

болады. Сендер де қартаясыңдар, маған ұқсаптұғырдан түсесіңдер!» дегенді

жан-

жағына жалқау бұрылып, көзін төңкере қарайды. О бастағы нәркес қара көз

бұл күнде қызыл-

қоныр, шетін шел баса бастағандықтан шегірленіп те кетеді.

Қартайған адамның көз жанары қашып, бозамық тартса, ол табиғат заңы.

Абсенттің көзінің өзгеруінде бастан кешкен шаттықтың сағынышы, шердің жатқандай. Бірауық жас жуғандай, бірауық қар жуғандай әсер етеді.

Ақын ойланып тұр. Төрт түліктің ең ақылдысы жылқы болса, жылқының ең ақылдысы — бишісі. Екі аяқтының өзі биден шатасса, төрт аяқты шатаспай, Музыканы адамнан артық түйсінетін жылқы бар. Бағы заманға көз жетпесе, бертінің өзінде Тәттімбеттің ақбоз аты домбыраның сазына орай би билеге белгілі. Әнші Балуан Шолақтың аты қаңтарусыз тұрса, одан асқан әнші Ақсерінің қосалқы аты соңынан қалмай еріп жүрген Атақты Мақпалқара сол. Мәскеуде көргенде мынау Абсент те мақпалдай қара еді. Бұл күнде қаракер тартыпты. Құлынында қызыл болғанын, одан қызылкүрең, одан алқаракөк т мақпал- қараға айналғанын кәнігі маманнан естіген. Бұл күндігі қаракерлігіне қарағанда тарлан ашпастың тұқымынан Тарлан ашпаса, бұл туғаннан бәйге жаралмай бишілікке жаралған. Ақын осылай сезінеді.

Оны қинайтын бір жұмбақ, Абсенттің тұлғасы тұлпардың тұлғасындай. Жот түп- тұтас, басы қагілез үшкір, жібек жал, құлан құйрық, бота тірсек, құйма тұяқ Танауы қандай жануардың! Қанша шапса шаршатпайтын шелек- танау! Тұла бойындағы бір ғана күдік, мойны ұзындау сияқты. Бірақ бұл биші ғой. Физи заңы бойынша, ауыртпалықты көп көрген мүше өзгеріп тұрмақ. Мүмкін Абс мойны шамадан тыс жаттықтырудың зардабы шығар.

Неде болса, ақын Абсенттің заманында бәйгеге бір қосылмағанына өкінеді. Әлемдегі ең жүйрік жылқы осы ма, кім білсін!

Қазақ бишіден жүйрікті жақсы көреді. Көзі көрмесе де: «Пәленше екеңнің а бәйгеден келіпті» деп күмпілдеседі. Ол ат бәйгеден қалай келді, озып келді і үзеңгілесін құлатып келді ме, онымен жұмысы болмайды.

Ат құмар ақын бір сәт өзіне өзі наразыланады. «Осы менің өзім керенау-кенже

емеспін бе? Бишінің желді аяқтан несі кем? Көз көрмейтін жүйріктен көз ал мың бұралып, қырық құбылып би билейтін сиқыр артық емес пе?!» деп ойл.

Оның ендігі өкініші астанада оқып жүрген кезінде осы Абсенттің жерлес ек білмеуіне саяды. «Әттегене-ай, жүйрікке ақша тігіп іш күйдіргенше осының қасына

неге бармадым, неге маңдайынан тәуеп етпедім, неге Лев Филатовтың қолы қыспадым!» деп пұшайман болады.

Біраз тұрып-тұрып: «Жаманның ақылы түстен кейін кіреді» деген осы!» деп бір

қойды. Ол тордағы атқа қарап:

— Абсент, сен кешір! — деді.

Абсенттің қызыл-қоңыр көзі тұнжырап кетті. Басын қисайтып, тордан асырды.

Салпақ ерні жыбырлап сақалы шошаңдады. Иегінің астына біткен сақалдын талы ақ еді. Құнардан айрылған ақ қылшық сүйкімсізденіп тұрды.

Жылқы отыз жасқа шейін өмір сүреді. Отыз беске келетіні ілуде біреу. Жиы жаңа асқан Абсент тым кәрі. Жалы күлдей көгілдірленіп, түгі қуара бастаған Басының тамыры білемденіп тұр. Қабырғасы сидам-

сидам. Мінер жақ аяғының

тізесі шор. Сол аяғы сүйел байлаған. Ақын ақ тұяқтың осал келетінін Урусо кітабынан білетін еді. Абсенттің құйма ақ тұяғы биден мүжілгенін өзінше пай тұл. Сорына қарай ат қораның едені цемент. Қауқарсыз тұяқты жегідей жейт ойлағанда жүрегі демігіп сала берді.

Аяныш сезіміне бой алдырған ақын қолын созып Абсенттің басынан сипады жегізеді деп ойлаған ат аузын ашқанда басы пілдің басына ұқсап кетті. «Қия шіркін қызық-ау,— деп ойлады ақын,
— қорадағы ат біресе арыстанға, біресе

адамға, біресе пілге ұқсайды. Қазқалпынан аумайтын не бар?!»

1952 жылы туған Абсент 1956 жылы төрт жасында, қазақша айтқанда, бесті Мәскеудің ипподромына алынып, 1969 жылы қайтарылады. Есейгенде кеткен Абсент мекенінің ұңғыл-шұңғылын жақсы біледі. Бұл күнде оны бағып-қағатын

адам Мәскеудің ипподромынан күміс сағат тағып, арнаулы айлық алып тұра Етене бақташыдан гөрі көлденең ақынға Абсент көбірек іштартатындай. Ол жәудірей қарап, наз-нала төгеді. Оқыраныстың аяғы ыңқылға айналады. «Ақыным,

менің жеткен жерім осы!» дегенді төл тілде, тұңғыық түйсікте жеткізеді. Сы ақын да іштей еміреніп, егіліп, сөгіліп тұр. «Төрінен көрі жуық шақта қапас байлап қоймай туып-өскен жерін неге аралатпайды. Ат айналып қазығын тапса,

қазықта бір-

ақ түн түнемеуші ме еді. «Адасқанның айыбы жоқ, қайтып үйірін тапқан соң» дегенде ата қазақ бауырмал үйірді меңземеп па еді. Ит арқасы қияннан қашып келетін текті айғырлар ішқұсталыққа шыдаған ба екен?!

Ақын қиялданады. Осы Абсент бестісінде Мәскеуге кетерінде ойнақ салған жерімен, үйірімен қоштасты ма екен? Дүниенің төрт бұрышын кемемен, самолетпен аралап, «жер шарының космонавты» атанғанда күндердің күнін, баяғы мекенге қайтып ораламын деп болжады ма екен? Оның ендігі қуаныш арманы не? Сарып боп жүрек ауруына ұшыраған кәрі айғыр өзінің ұрпағы о астам екенін біле ме екен? Алматының, Киевтің циркінде ойнайтын ұрпақта атасының ақуалын ойлай ма екен?

Ақын жылқының табиғаты, нәсілі туралы жазылған кітаптарға сенсе, атты а сайрататын жазушыларға иланбайды. «Әй осы сенікі долбар шығар. Аттың кіріп-шыққан жоқ шығарсың» деп ойлайды. Сөйте тұра ол осы арада Абсентпен сырласқандай әсерленеді. Ол «Абсент» деген поэма жазады. Мүмкін аты «Қ Абсент» болар. Әрине, Ілияс Жансүгіровтің «Құлагерінен» асып түсу қиын. бұл биші ғой. Қай ақын бишіні жырлады? Қыз да биші, бөкен де биші, жылы биші, қораз да биші... «Ой мен не ғып шатасып бара жатырмын?!» деп ойлап ақын. Ол Абсентке қарайды, Абсент оған қарайды. Екеуі екі тілде сөйлесіп, жүрекпен түсініседі.

Ақал-теке мен Қарабайырдан туған будан бишінің енесі Ақкүш болса, одан арғы

төркіні мәлім емес. Ақын осыған өкінеді. Жер-
жаһандағы сұлу жануардың келешек

ұрпақтарға паш болуын тілейді. Оның көңілінде болашақ дастан сазы күмбі

Абсент пен ақын тілмәш керек етпейтін мұңлы музыка арқылы табысады...

Document Outline

-
- [Тәкен Әлімқұлов](#)
- [Қош бол, Абсент!](#)